

Over koningen, kruisvaarders en jihadi's

**De Levant beschreven door bisschop en historiograaf
Willem van Tyrus (ca. 1130-ca. 1186)**

Over koningen, kruisvaarders en jihadi's

**De Levant beschreven door bisschop
en historiograaf Willem van Tyrus
(ca. 1130-ca. 1186)**

Gust De Preter

Universitaire Pers Leuven

© 2017 Universitaire Pers Leuven / Leuven University Press / Presses Universitaires de Louvain. Minderbroedersstraat 4, B-3000 Leuven

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ISBN 978 94 6270 117 5

D/ 2017 / 1869 / 32

NUR: 684, 695

Ontwerp omslag: Frederik Danko

Illustratie omslag: Bibliothèque nationale de France, Manuscrits français 2631,
folio 1r - Guillaume de Tyr écrivain

Inhoudsopgave

Woord vooraf	7
Inleiding	11
1 Historische context van de kroniek van Willem van Tyrus	13
Kruistochten en kruisvaarders, <i>what's in a name?</i>	13
Het Koninkrijk Jeruzalem net voor en ten tijde van Willems carrière	21
2 Willem van Tyrus: leven en werk	27
3 Het handschrift in de kijker: <i>Chronicon</i>	33
Inhoud en structuur	33
Redactie, overlevering en receptie	34
Historiografische aanpak: bronnen, doelpubliek, objectiviteit	37
4 Enkele markante thema's in Willems werk	45
Willem van Tyrus en de islam	45
God of de mens aan het werk in de geschiedenis?	50
De vijand soms een bondgenoot?	56
Willem van Tyrus en de vrouw: 'Het zwakke geslacht'?	62
Overdadig geweld bij de kruisvaarders?	66
De ideale kruisvaarder	71
De ideale kerkleider	80
5 Willem, onze correspondent in Outremer	87
De koningen van Jeruzalem	87
De leiders van de andere kruisvaardersstaten	122
De 'baronnen' van Outremer	131
De ridderorden	146
De grootmachten in de Levant	149
De moslims: Soennieten en Sjiïeten	157
Het soennitische tegenoffensief: revival van de jihad	167
Jihadi's in de twaalfde eeuw?	177
Een pessimistische rijkskanselier	182
Slotbedenkingen en conclusies	189
Literatuurlijst	193
Index van personen, partijen, staten en begrippen	197

Woord vooraf

En plots begon die man in de autobus te vertellen over de kruisvaarders, over de *settlers* die bleven en de *newcomers*, zoals hij ze noemde, en het verdere wedervaren van het Koninkrijk Jeruzalem en ‘Outremer’. Dat was in Syrië, in het jaar 2010. De verteller was Gust De Preter. We bevonden ons in de buurt van de Krak des Chevaliers, volgens Thomas Edward Lawrence (algemener bekend als ‘Lawrence of Arabia’) “waarschijnlijk het best bewaarde en meest volkomen bewonderingswaardige kasteel in de wereld”.

Dankzij de verhalen van De Preter doken we daar plots duizend jaar terug in de tijd, in de schaduw van die kruisvaardersburcht. De Preter vertelde niet alleen met meer zin voor detail dan de Lonely Planet op mijn schoot, maar ook met een veel groter begrip voor de complexiteiten van die controversiële tijd.

Hij vertelde me toen in 2010 al dat hij zich niet alleen passioneel op de studie van die kruistochten en het toenmalige Westerse koninkrijk in de Levant had gestort. Als geschoolde Latinist was hij zichzelf aan het laven aan de kroniek van Willem van Tyrus, een schrijver uit de twaalfde eeuw, waarvan De Preter een eigentijdse Nederlandse vertaling aan het maken was.

Dat zowel Willem Van Tyrus als Gust De Preter elk op hun eigen manier monnikenwerk hebben verricht, mag blijken uit het feit dat zeven jaar na die ontmoeting in Syrië nu De Preter's *Over koningen, kruisvaarders en jehadi's* verschijnt, een fascinerende introductie tot de periode in boekvorm, met de bijhorende publicatie van zijn complete vertaling van de Kroniek van Willem van Tyrus online.

In dit boek komt Willem van Tyrus tot leven, een bisschop en rijkskanselier die het koninkrijk van Jeruzalem van zijn tijd in detail heeft beschreven. We lezen niet alleen over de eigen religieuze overtuigingen van de kroniekschrijver – en zijn kennis van de islam – maar ook over de flaters en heldendaden van de hoofdrolspelers van die era, over intrigerende riddersvrouwen en hun positie duizend jaar geleden, over koningen die van mannen houden en islamitische krijgsheren die soms meer lof krijgen dan christelijke militieleiders, en dat allemaal beschreven door een intelligente en bevoorrechte ooggetuige, alsof we de krant van toen lezen.

Stilistisch is De Preter's vertaling van die middeleeuwse teksten een parel: het oorspronkelijke Latijn wordt ook in het Nederlands spannend, actueel en levendig, zonder frivool te worden. De uitleg en analyses die de auteur erbij geeft, werpen ons terug in een tijd die soms uiterst herkenbaar

is: kibbelende heersers, een sjjiitisch en een soennitisch kalifaat die elkaar bestrijden, de deugden en de zonden van de mensheid.

Dan weer komen de eigenheden van die tijd van duizend jaar geleden naar boven. Vrouwen en mannen trouwen jong, want de meeste kruisvaarders keren terug naar Europa en er heerst een groot gebrek aan man- en vrouwkracht om het Koninkrijk overeind te houden: de nood aan reproductie is hoog. Weduwen belanden al snel weer op de huwelijksmarkt, graven en koningen zijn soms al twintig jaar aan de macht wanneer ze op hun dertigste sterven. Het alomaanwezige slagveld eist zijn constante tol, maar melaatsheid, pest en domme verkeersongelukken te paard eveneens. Toenmalige politiek-militaire leiders, van Godfried van Bouillon en Saladin tot Richard Leeuwenhart, zijn de ene dag *gentlemen fighters* die hun vijanden met alle *égards* behandelen, en de volgende dag moorden ze een hele stadsbevolking uit.

Als journalist en historicus die intussen al acht jaar in het Midden-Oosten woont – eerst in Damascus, sinds 2011 in Beiroet – stel ik net zoals De Preter in dit boek wel vaker de vraag wat we kunnen leren uit het verleden. De gelijkenissen met andere periodes uit de geschiedenis zijn soms groot, zeker nu onze tijd en deze regio weer in brand staat, zoals in de twaalfde eeuw. Veel van de plekken die Willem Van Tyrus beschrijft, liggen op een boogscheut van mijn schrijftafel: van zijn eigen ‘Tyrus’ (nu Tyr) aan de zuidkust van Libanon tot het lieflijke Byblos en de Hondenrivier een half uurtje rijden noordwaarts. De Syrische stad Banyas was zowel het toneel van een massaslachting in de twaalfde eeuw als in het huidige Syrische conflict dat nog altijd voortduurt. Ik ben geregeld gepasseerd via de Noord-Syrische grensstad Azaz, zowel toen als nu een oord van veldslagen. En er is uiteraard, Jeruzalem, nog altijd een conflictgebied.

Heerst er een ‘clash van de beschavingen’, vervallen religies haast onvermijdelijk op bepaalde momenten in hun geschiedenis in radicalisme, of is het uiteindelijk allemaal gewoon een kwestie van menselijke machtsdrang en politiek? Overweegt de continuïteit van de problemen, of zien we die problemen alleen maar als continu omdat we dat verleden verkeerd lezen?

Een eenduidig antwoord is verleidelijk maar doorgaans moeilijk vindbaar, en ook De Preter blijft voorzichtig in zijn vele conclusies. Maar ik ben ervan overtuigd dat we alleen tot een beter inzicht kunnen komen als we onze kennis van ons eigen verleden en dat van het Midden-Oosten voortdurend bijspijkeren, en dat doet Gust De Preter met gretigheid.

Via Willem van Tyrus – overigens zelf een migrant van de tweede generatie – heeft De Preter een unieke inkijk gevonden in een belangrijke periode voor Europa en de Arabische wereld, en hij heeft daarover dit hoogst inzichtelijke en leesbare boek geschreven. In andere tijden zou de auteur daarvoor terecht zijn bekroond met een volle aflat.

Jorn De Cock

Beiroet, zomer 2017

Inleiding

Dit boek wil ook voor de niet-specialist een *status quaestionis* bieden over leven en werk van Willem van Tyrus, over zijn heimat, de Levant¹ in de twaalfde eeuw, de diverse hoofdrolspelers en partijen alsook een wetenschappelijk onderbouwde visie op het fenomeen kruistochten. Een betere kennis van de kruistochten is niet alleen voor mediëvisten van belang. Net als vandaag was het Midden-Oosten in Willems tijd het strijdtoneel waar de belangen van de grootmachten onderling botsten. Actuele thema's zoals religieus radicalisme, jihadisme, islamkritiek, religieuze tolerantie, de impact van lokale krijgsheren, de rol van het toeval, van mogelijke andere determinerende factoren op de loop van de geschiedenis of het dilemma engagement voor een hoger doel versus *Realpolitik* hebben heel wat raakpunten met Willems werk en staan centraal in dit boek.

Naast deze actuele thematiek ligt de focus op de te weinig bekende figuur van Willem van Tyrus. Bij alle historische info, volgt dan ook, waar mogelijk, een toelichting over zijn standpunt of visie. Eerder specialistische thema's, zoals de tekstoverlevering, de diverse manuscripten, de tekstedities en de taal- en stijlkenmerken van Willems werk krijgen hier minder aandacht. Ze worden echter uitgebreid behandeld in de inleiding op de vertaling *online*.

De meeste historici, gespecialiseerd in de kruistochten, zijn het volmondig eens. Het werk van Willem van Tyrus, prelaat, rijkskanselier en historiograaf, over de geschiedenis van het Koninkrijk Jeruzalem, vanaf de prediking van de Eerste Kruistocht (1095) tot de nadagen van de regering van de melaatse koning Boudewijn IV (1184), is niet alleen de meest belangrijke eigentijdse en lokale bron voor die periode maar ook een monument van middeleeuwse Latijnse historiografie *tout court*.

In 1986, ongeveer 800 jaar na het overlijden van Willem van Tyrus, publiceerde de eminente Nederlandse filoloog en mediëvist Robert B.C. Huygens een schitterende nieuwe wetenschappelijke editie van Willems werk. Bijna 25 jaar eerder had hij een verloren gewaand tekstfragment in een dertiende-eeuws Vaticaanse manuscript ontdekt, waarop hij besloot heel het werk opnieuw uit te geven. Deze herwerkte editie verscheen in twee delen bij Brepols onder de titel *Chronicon* in de reeks *Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis* (CCCM 63-63A). Sindsdien wordt deze uitgave door filologen unaniem erkend als het prototype van de ideale teksteditie. Maar ook voor historici vormt

¹De Levant of het Morgenland is de historisch-geografische naam voor een deel van Zuidwest-Azië. Het beslaat het gedeelte direct ten oosten van de Middellandse Zee.

deze tekst de enige betrouwbare editie van Willems kroniek. Tot op heden verscheen er nog geen vertaling van Huygens' kritische teksteditie. Historici en kruistochtspecialisten blijven, bij gebrek aan alternatief, letterlijk citeren uit de Amerikaanse vertaling van 1943 (Babcock-Krey), gebaseerd op de teksteditie van 1844 in *Recueil des Historiens des Croisades*, weliswaar meestal met enig voorbehoud voor de onvolledigheid en de mogelijke onnauwkeurigheden.

Meer dan waarschijnlijk heeft het ontbreken van een recente, op de beste teksteditie gebaseerde vertaling, te maken met de lengte van Willems *Chronicon*. In de editie van Huygens beslaat die maar liefst twee volumes en meer dan 900 pagina's. Dertig jaar na zijn baanbrekend werk heb ik mij toch aan die uitdaging gewaagd, met het nodige respect zowel voor Willem van Tyrus als voor professor Huygens.

Voor deze publicatie ben ik Veerle De Laet en Viktor Emonds van UPL zeer erkentelijk. Zij vatten het originele idee op om het werk in twee luiken te publiceren: een volledige vertaling *online* (www.upl.be/OverKoningen) en daarnaast in boekvorm een inleidend werk over Willem van Tyrus met *capita selecta* uit zijn lijvige kroniek. Ook hun feedback in de loop van de eindredactie was zeer verrijkend.

Dit boek is op diverse plaatsen 'gelardeerd' met relevante vertaalde fragmenten uit Willems werk. Voor mijn vertaalwerk ben ik in de beginfase veel dank verschuldigd aan Bart Janssens, uitgever bij Brepols, bij wie het copyright van de teksteditie van Huygens berust. Bart moedigde mij aan bij de immense vertaalklus en bracht mij in contact met professor Huygens. Maar ook aan Jorn De Cock, historicus, Midden-Oostenspecialist en journalist, met wie ik diverse kruisvaartsites in Libanon en Syrië bezocht heb. Zijn interesse voor het werk van Willem van Tyrus en de inspirerende correspondentie over door mij al vertaalde fragmenten betekenden een extra stimulans voor het vertaalwerk en voor deze publicatie.

Achteraan vindt de geïnteresseerde lezer een lijst van geconsulteerde werken en artikels. Deze bibliografie werd opgebouwd in de loop van het vertaalwerk en vormt ook de basis voor deze introductie op Willem van Tyrus en voor de contextuele situering van de vertaalde fragmenten. Om een ellenlange vervelende lijst voetnoten te vermijden, is in voetnoot alleen de precieze referentie terug te vinden bij letterlijke citaten of bij de individuele opinie van één bepaalde auteur. Dezelfde pragmatische werkwijze werd gevolgd bij namen van historische figuren of betrokken partijen. Uiteraard komen die vaak voor in de tekst, maar ook hier werden zo veel mogelijk voetnoten vermeden. Via de index achteraan is hierover telkens meer informatie te vinden.

1 | Historische context van de kroniek van Willem van Tyrus

Uiteraard vereist een kennismaking met Willem van Tyrus en zijn kroniek over de geschiedenis van het Koninkrijk Jeruzalem enige historische toelichting.

Kruistochten en kruisvaarders, what's in a name?

Willems werk behandelt het ontstaan, de groei en de dreigende neergang van het Koninkrijk Jeruzalem tot het jaar 1184. Deze kruisvaardersstaat dankt zijn bestaan aan de zogenaamde kruistochten, meer bepaald aan de Eerste Kruistocht.

Vooraf dient gezegd dat de begrippen 'kruisvaarder' en 'kruistocht' zowel in het gewone taalgebruik als bij historici vaak allesbehalve eenduidig zijn. Datzelfde geldt voor het waardeoordeel over het fenomeen van de kruistochten. Bepaalde interpretaties of evaluaties leren de lezer soms meer over de tijdsgebonden bezorgdheden van historici dan over de objectieve historische feiten. In de traditionele middeleeuwse benadering werd alles gesitueerd in een Bijbelse context en gestuurd door de goddelijke voorzienigheid. Later hebben verschuivende ideologische of politieke voorkeuren gezorgd voor zeer uiteenlopende presentaties en beoordelingen. Ter illustratie een overzicht van enkele grote tendensen:

- Filosofische minachting voor deze uiting van religieus radicalisme en fanatisme tijdens de Verlichting. In de achttiende eeuw noemde de Franse filosoof Voltaire de kruistochten "een uitbarsting van blinde geloofsijver en een besmettelijke ziekte." De Schotse historicus William Robertson sprak in 1769 over "een uniek moment van menselijke dwaasheid."¹
- Romantisch exotisme vanaf de negentiende eeuw met verheerlijking van het ideaal van de ridderlijke deugden en het contrast tussen oosterse verfijning en westerse brute kracht. Klassieke voorbeelden vindt men in het werk van Walter Scott: "Een tijdperk, waarin christelijke en Engelse vorsten de wreedheid en het geweld van oosterse sultans ten toon spreidden, Saladin daarentegen het staatsmanschap en de bedachtzaamheid van een Europese vorst. Ondertussen probeerden ze elkaar te overtreffen in ridderlijke deugden als dapperheid en generositeit."²

¹Phillips, J (2009), p. 346.

²Scott, W., *The Talisman*, London, 1894, X. (eerste editie 1825).

- Koloniale apologetiek of sluimerend imperialisme en nationalisme in de negentiende en begin twintigste eeuw. Voorbeelden hiervan zijn de *Salles des Croisades* in het paleis van Versailles, waar vijf zalen gedecoreerd werden met afbeeldingen van heldhaftige Franse kruisvaarders. Daarnaast ook de legendarische uitspraak van de Franse generaal Gouraud aan de graftombe van Saladin bij de verovering van Damascus in 1920: "Saladin ! Word wakker ! Wij zijn hier terug."

Kolonialisme en imperialisme werden begin negentiende eeuw in Frankrijk ook historisch onderbouwd door Joseph François Michaux, invloedrijk historicus, monarchist, nationalist, antirevolutionaire christen en fan van de kruistochten met een superioriteitsgevoel tegenover de islam. À propos, Godfried van Bouillon, manifest met een standbeeld aanwezig hartje Brussel ter ondersteuning van de prille Belgische onafhankelijkheid, past ook in dit rijtje.

- Vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw werden de kruistochten steevast één van de meest zwarte bladzijden van de christelijke geschiedenis genoemd en voorloper van het westers kolonialisme. Zo schetste de gerenommeerde Engelse historicus, Steven Runciman in zijn toen baanbrekende, nu enigszins verouderde maar nog altijd erg leesbare *History of the Crusades* (1951-55) een uiterst zwart beeld. Ongetwijfeld was zijn achtergrond hierbij niet zonder belang. Als Byzantinist was hij erg verontwaardigd over de verwoesting van Constantinopel door westerse kruisvaarders in 1204. Maar ook zijn persoonlijke antiroomse liberale overtuiging en het politieke klimaat met het begin van de dekolonisatie speelden hier mee. Ter illustratie enkele citaten uit de laatste alinea van zijn markant werk: "In dat lang interactieproces tussen Oost en West, waaruit onze beschaving gegroeid is, vormen de kruistochten een tragische en destructieve periode ... een langdurige daad van intolerantie in naam van God, wat een zonde is tegen de H. Geest."³ Dertig jaar later was een andere zeer invloedrijke Franse historicus, Jacques Le Goff zo mogelijk nog negatiever in zijn *bilan*: "Buiten de abrikoos zie ik geen enkel voordeel dat de christenen uit de kruistochten zouden kunnen gehaald hebben."⁴

Maar ook vandaag zijn de voorstellingen in populaire publicaties of in verfilmingen nog vaak eenzijdig zwart-wit of romantisch gekleurd. Bij deze

³Runciman, S., III, p. 480.

⁴Le Goff, J., *La Civilisation de l'Occident médiéval*, Paris, 1984, p. 98.

laatste benadering focust men meestal op heroïsche figuren uit de periode tussen de inname van Jeruzalem (1099) en de val van Akko (1291). Vooral de ‘ideale ridder’ Saladin wordt vaak uitgebeeld, waarbij blijkbaar de invloed van de romantiek en meer bepaald van Walter Scott nog altijd doorwerkt. Andere populaire helden zijn *the good* Godfried van Bouillon, die ‘vanuit christelijke nederigheid’ de koningskroon weigerde en *the bad* Raynald van Châtillon, die uiteindelijk om al zijn wandaden / heldendaden door Saladin persoonlijk onthoofd werd. Hoog aangeschreven zijn ook de ideale vechtjas en ridderlijke rivaal van Saladin, Richard Leeuwenhart⁵ en later de ‘Heilige’ Lodewijk IX van Frankrijk. Maar aan de andere kant van het spectrum is in bepaalde hedendaagse voorstellingen ook de invloed van *the Clash of Civilizations* (Samuel Huntington, 1993) duidelijk merkbaar. De focus valt dan niet op het morele gehalte van de personages, maar op de antithese tussen het Westen en ‘de andere’, met name de islam.

Toch blijft ook het romantische beeld verder leven, soms vermengd met de negatieve voorstelling van Runciman en goed bedoelde propaganda voor een interculturele samenleving. Dat blijkt onder meer in de populaire, om de muziek, de massataferelen en de vertolking van het hoofdpersonage Balian door Orlando Bloom gelauwerde en van een indrukwekkende cast voorziene film *Kingdom of Heaven* (Ridley Scott 2005). *The good* worden vertegenwoordigd door Balian van Ibelin, in de film een mix van enkele historische figuren en fictieve elementen, door Tiberias, waarachter Raymond III van Tripoli schuilgaat en door Saladin. Als *bad guys* fungeren een wel erg karikaturaal gecaste Raynald van Châtillon en Guido van Lusignan. De film liet de Arabische wereld niet onberoerd, omdat hij Hollywoodclichés aanpakte die de Arabieren en moslims voortdurend als terroristen portretteerden. Ook de prominente Libanese schrijver Amin Maalouf reageerde enthousiast. Hij is onder meer de auteur van het succesrijke en erg leeswaardige *Les Croisades, vues par les Arabes* (1984), een zeer goed verhaal, dat vaak ten onrechte als zuivere historiografie wordt gepercipieerd. De Nederlandse vertaling (Amsterdam/Antwerpen, 1986) speelde duidelijk in op bepaalde clichés en de titel werd creatief en vooral commercieel veranderd in *Rovers, christenhonden, vrouwenschenners* met, veiligheidshalve in kleinere letters, een meer gepaste ondertitel *De kruistochten in Arabische kronieken*. Hoe dan ook vindt Maalouf dat de film *Kingdom of Heaven* dui-

⁵ Meesterlijk getypeerd, weliswaar in een latere, meer kritische benadering, door Runciman, S., III, 1954, p. 75: “Hij was een slechte zoon, een slechte echtgenoot en een slechte koning, maar een dappere en schitterende ridder.”

delijk tegen religieus fanatisme ingaat: "Alles wat tegen haat, fanatisme en systematische tegenstelling tussen deze twee werelden ingaat, is welkom." Hoe nobel ook de bedoeling, maar het resultaat, een mix van de Saladin van Walter Scott, de slechte kruisvaarders van Runciman en daarnaast bepaalde, volgens hedendaagse maatstaven, intercultureel ingestelde christelijke leiders, schept natuurlijk weer nieuwe clichés. Maar het betreft hier een spektakelfilm en geen historiografische documentaire!

Ook de geschiedschrijving was vaak in hetzelfde bedje ziek. Het historisch onderzoek van de laatste decennia zorgde gelukkig voor een meer genuanceerd beeld, allereerst door een meer verantwoord en onderbouwd gebruik van de terminologie. Zo is duidelijk geworden dat de term 'kruistochten' in feite een anachronisme is. Het woord *crociata* dook pas voor het eerst op in de geschriften van kerkjuristen in de dertiende eeuw. In de kronieken worden kruisvaarders gewoonlijk pelgrims of gewapende pelgrims genoemd. De expeditie zelf wordt vrij neutraal bestempeld als 'tocht', 'pelgrimstocht', 'weg', 'overtocht' of 'opdracht'. In feite wordt 'kruistocht' als geijkte term pas gemeengoed in intellectueel West-Europa vanaf de zeventiende eeuw. In de Arabische historische literatuur duikt een equivalente term zelfs pas op einde negentiende, begin twintigste eeuw in het discours van de Osmaanse sultan Abdulhamid II (1842-1918) of van de ideoloog van de Moslimbroeders, Sayyid Qutb (1906-1966). Vooral zijn geschriften hadden heel wat invloed op Al Qaida, maar ook op het voor Palestijnse onafhankelijkheid strijdende Hamas.

Er is ook een onmiskenbare link aangetoond tussen het fenomeen van de kruistochten en de middeleeuwse pelgrimages. Riley-Smith (1997), onder meer auteur van een prosopografie van de deelnemers aan de Eerste Kruistocht, wees erop hoe moeilijk het is om in de bronnen de pelgrims en de kruisvaarders van elkaar te onderscheiden. De teksten spreken steeds over Jeruzalemreizigers (*Hierosolymam pergens of petens of tendens of proficiscens of iturus*). Soms staat er expliciet bij "omwille van het gebed" (*orationis gratia*). Dan zal het wel om een 'gewone pelgrim' gaan, maar in veel gevallen blijft dit onzeker. Er bestond dus een grote continuïteit en verwantschap tussen de Jeruzalem-pelgrimage en -kruistocht. Beide boden de kans om vóór het laatste oordeel boete te doen voor de zonden. De inspanning van de kruistocht volstond voor een volle aflaat, kwijtschelding van alle zonden. Paus Urbanus II slaagde er bij zijn oproep in 1095 op geniale wijze in om deze pelgrimgedachte te koppelen aan de notie van een gerechtvaardigde heilige oorlog. Naast de vergeving van alle zonden speelden

ook andere religieuze motieven, zoals de aantrekkingskracht van Jeruzalem en de ‘bezoedeling’ van het Heilig Graf door ongelovigen. Jeruzalem was immers de pelgrimageplek bij uitstek. Jezus’ historische aanwezigheid was er op diverse plaatsen nog voelbaar en het was ook de ultieme eschatologische stad, waar Jezus bij het einde der tijden zou terugkeren.

Toch betekent dit niet dat er voor een elfde-eeuwse ridder geen verschil bestond tussen een pelgrimstocht en een kruistocht. Een voorganger van Urbanus II, Gregorius VII, paus van 1073 tot 1085, had voor een trendbreuk gezorgd door oorlogsvoering onder bepaalde voorwaarden als een vorm van boetedoen te beschouwen. Het begrip *militia Christi* stond voordien voor geestelijke strijd en sloeg in de eerste plaats op monniken. De hervormer Gregorius VII zette vechten voor de Kerk op hetzelfde niveau van verdienste als het gebed, kloosterintrede, liefdadigheid, vasten, pelgrimage, enz. Urbanus II heeft deze gedachte dan verder geoperationaliseerd.

Dat mag ons echter niet in de verleiding brengen om te denken dat de motivatie van de deelnemers zuiver religieus was. Er speelden zeker ook economische motieven, landhonger, zucht naar avontuur, hoop op geldgewin of het verwerven van een gebied in het Oosten, bijvoorbeeld als men niet de eerstgeborene was en in het feodale systeem verstoken bleef van een erfdeel. Enkele decennia geleden waren de historici, in navolging van Runciman, geneigd om deze materialistische motieven in de verf te zetten. Het religieuze element werd bijna gereduceerd tot een randfenomeen. De laatste jaren wijst men er op dat de financiële kost van een kruistocht immers was en dat de overgrote meerderheid van de deelnemers zich niet settelde in Outremer,⁶ maar zo vlug mogelijk naar huis terugkeerde. De factor winstbejag wordt dus weer gerelativeerd en religieuze motivatie krijgt weer meer belangstelling. Men komt zo wellicht tot een evenwicht, maar onmiskenbaar spelen actuele factoren mee in deze herlevende aandacht voor het religieuze element: de nasleep van 9/11 en de revival van het religieus radicalisme. Zoals eerder vermeld, leren deze wisselende accenten in de interpretatie van het fenomeen kruistochten ons veel over de eigen tijdgeest en het algemene politieke klimaat waarin mediëvisten schrijven. Historici zijn – en ook gelukkig maar – kinderen van hun tijd.

Maar ook de precieze definitie van ‘kruistochten’ en de chronologische afbakening van het fenomeen leiden tot op vandaag in de westerse historio-

⁶ Outremer is de geijkte benaming voor de Kruisvaardersstaten of Latijnse staten, die vanaf de elfde eeuw gesticht werden door de kruisvaarders in en rond het oostelijke Middellandse Zeegebied.

grafie over de kruistochten tot een uiterst vruchtbare discussie. In navolging van de kerkhistoricus G. Constable (2001) zouden we in dit verband de kruistochthistorici kunnen opdelen in vier groepen:

- De 'traditionalisten', houden vast aan de centrale betekenis van Jeruzalem en het H. Land om een grootschalige expeditie als kruisvaart te betitelen. Sommige expedities bereikten wel niet deze eindbestemming, maar de traditionalisten gaan ervan uit dat de bevrijding van Jeruzalem en het H. Land toch het ultieme reisdoel waren. De periode waarop deze historici zich focussen situeert zich tussen 1095 (de oproep van paus Urbanus II op het concilie van Clermont) en de val van Akko (1291).
- De 'pluralisten' concentreren zich, ongeacht bestemming of doel van de expeditie, op de formele aspecten van de oorlog met het kruis. Deze zijn verwant aan de pelgrimage en werden geleidelijk vastgelegd in het canoniek recht: afgelegde gelofte, pauselijke oproep of goedkeuring en bijhorende privileges, o.a. aflaat, bescherming van bezittingen en van de achtergeblevenen. De strijd tegen de Albigenzen of Katharen in Zuid-Frankrijk, de Reconquista en de Baltische oorlogen vanaf het midden van de twaalfde eeuw zijn dus voor de pluralisten allemaal echte kruistochten. De Tweede Kruistocht wordt dan ook tegenwoordig beschouwd als een drieluik, een expeditie naar het Iberisch schiereiland, naar de Baltische gebieden en naar Outremer.
- De 'generalisten' verruimen zowel de periode als de definitie en maken van 'kruistocht' een synoniem van 'christelijke heilige oorlog', elke oorlog, die zich beroept op een christelijke religieuze verantwoording, ook vóór en na de periode 1095-1291.
Aansluitend bij deze generalistische definitie, wordt kruistocht vandaag ook wel eens metaforisch gebruikt voor de strijd voor een goed doel tegen een gevaarlijke tegenstrever, zoals obesitas, de drugs of de doden in het verkeer.
- De 'popularisten', de kleinste groep, verenigen de visie van de traditionalisten tot die expedities naar het H. Land, die in hun ogen de expressie waren van pure volkse vroomheid en devotie, zoals de Boerenkruistocht (1096), de Kinderkruistocht (1212) of de Herderkruistochten (1251 en 1320). Voor deze historici telt uiteindelijk alleen de naïeve of apocalyptisch gekleurde religieuze motivatie om aanspraak te kunnen maken op de titel kruistocht.

Vandaag is bij de specialisten de pluralistische visie overheersend, zij het soms in een afgezwakte vorm: een gematigd pluralisme. Ook al kunnen

vele expedities, ongeacht hun geografische bestemming vanaf de elfde tot de negentiende eeuw aanspraak maken op de kwalificatie kruistocht, toch blijft voor gematigde pluralisten de Eerste Kruistocht (1096-1099) met de inname van Jeruzalem, hét archetype. Dat laatste vond Willem van Tyrus trouwens ook, wanneer hij de aspiraties, de motivatie en de resultaten van latere pelgrims en expedities evalueerde. De bijna mythische leiders van de Eerste Kruistocht blijven voor hem, ondanks al hun fouten en zwakheden, maar gelukkig ook dankzij hun ‘berouw en bekering’ op cruciale momenten, de ultieme toetssteen voor latere groot- en kleinschalige initiatieven.

Betreft het hier spitsvondige academische meningsverschillen bestemd voor ingewijden? Misschien, maar toch is dit debat belangrijk, omdat een goede definitie, met respect voor de originele context, ons kan behoeden voor simplistische actualisering. De kruistochten hebben allicht schade aangericht, maar moeten nu ook niet gemanipuleerd worden voor het duiden van conflicten van de eenentwintigste eeuw. Zo gebruikte president George W. Bush na de ramp van 9/11 spontaan de term ‘kruistocht’, wanneer hij een jarenlange strijd tegen de terreur aankondigde. Voor Osama Bin Laden betekende deze uitspraak een open doelkans. In zijn prompte reactie op Bush sprak hij dan ook van een tweedeling van de wereld: “Ofwel ben je voor de islam, ofwel voor de kruistocht.” Ook tijdens de koloniale periode of bij de strijd tegen het Osmaanse rijk werd op dezelfde wijze de term ‘kruistocht’ misbruikt. Een gebrek aan nuance en aan respect voor de middeleeuwse historische context treft men ook wel eens aan in artikelen of stellingnamen tegen de Kerk. De kruistochten maken dan stevast deel uit van de catalogoog van aberraties van het christendom.

Nog complexer, maar ook genuanceerder wordt deze zoektocht, als we onze westerse bril verruimen en rekening houden met de inbreng van de nog erg onvolledig vertaalde kronieken en andere twaalfde- of dertiende-eeuwse bronnen uit islamitische en Arabische hoek. In tegenstelling tot de visie van de westerse historiografen verdwijnt hier de factor Jeruzalem naar de achtergrond. De beroemde speech van Urbanus II in Clermont (1095) of de inname van Akko (1291) zijn voor deze auteurs *non-events*. Hun referentiekader is de West-Europese expansiegolf die eerder in de elfde eeuw begon in Spanje en Sicilië. De daaruit voortvloeiende conflicten en confrontaties strekten zich dan verder uit over een lange periode tot en met de opkomst van de Osmanen en nog later. Met deze visie komt men wel in de buurt van de westerse ‘generalisten’. Als men deze Arabische benadering mee verrekent, wordt ‘kruistochten’ hoe langer hoe minder een periode of een epi-

sode. Zelfs dé traditionalist en criticus bij uitstek, Steven Runciman, sprak, zoals eerder vermeld, van “een lang interactieproces tussen Oost en West.”⁷ De militaire confrontaties tussen moslimstrijders en westerse christenen, die in de Arabische kronieken meestal *Ifranj* (Franken)⁸ genoemd worden, vormen slechts één aspect van die complexe en voortdurend veranderende relatie tussen Oost en West, tussen christendom en islam maar ook van de interne debatten en gevechten binnen beide godsdiensten. In dat kader krijgen we te maken met kleine en grote expedities naar Outremer, maar ook naar het Iberisch schiereiland en de Baltische kusten, met kruistochten van christenen tegen christenen en jihads⁹ van moslims tegen moslims maar daarnaast zijn er ook langdurige en vruchtbare commerciële relaties. Er zijn pogroms en uitbarstingen van wreedheid en vernielzucht, maar ook overwinningen van de diplomatie op het zwaard, periodes van uitzonderlijke culturele bloei en uitwisseling (Cordoba tiende eeuw, Sicilië twaalfde, begin dertiende eeuw) en vruchtbare ontmoetingen, bondgenootschappen of zelfs vriendschappen tussen joden, christenen en moslims.

Tot slot nog een bedenking over de ook in dit boek gehanteerde nummering van de kruistochten, die teruggaat op de visie van de ‘traditionalisten’. Vanaf de elfde eeuw waren er talrijke militaire operaties, waarvan de deelnemers de voorrechten genoten die verbonden waren aan een oorlog met het kruis. Toch kregen maar enkele grootschalige expedities later een eigen nummer toegewezen en deze waren in principe allemaal gericht op moslim-

⁷ Cf. supra, p. 14.

⁸ De christelijke bevolking van Outremer was nochtans zeer divers: Franken, Normandiërs, Vlamingen, Engelsen, Duitsers, Noren, Lombarden, Venetianen, Pisanen, Genuezen...

⁹ In de islam wordt het begrip jihad gebruikt om uitdrukking te geven aan elke inspanning die men doet om God te behagen en om Gods zaak vooruit te helpen. Het is jihad goede werken te doen, respect te hebben voor ouderlingen, zich in te zetten voor het uitbouwen van een rechtvaardige maatschappij, enz. In bepaalde gevallen, bij voorbeeld bij een aanval op een moslimstaat of een interne bedreiging binnen de islam, schrijft de Koran voor dat, wanneer aan een aantal voorwaarden voldaan is, de beste inspanning erin bestaat zich gewapenderhand te verweren tegen de agressor. Dat is dan de ‘kleine jihad’. Jihad is hoe dan ook duidelijk geen synoniem voor ‘oorlog’. Het is een zeer ruim begrip dat slaat op alle inspanningen die men doet om God te dienen volgens wat de Koran voorschrijft als gepaste (re-)actie in de omstandigheid waarin men zich bevindt. De laatste tijd is het *bon ton*, afhankelijk van de ideologische insteek, om ofwel de jihad alleen als (heilige) oorlog te begrijpen, ofwel het krijgaspect te minimaliseren. In de middeleeuwse Arabische kronieken over de ‘kruistochtperiode’ gaat het duidelijk alleen over de jihad als heilige oorlog. Maar ook dan nog moet men oog hebben voor de context en de achterliggende motieven van de auteurs, zoals verderop bij de info over Zengi, Nur ad-Din en Saladin zal duidelijk worden.

doelen in en rond Syrië en Palestina. Toch kon men in de twaalfde eeuw minstens tweemaal per jaar vrij eenvoudig naar het Heilig Land afreizen, zo blijkt ook uit Willems relaas. Vooral tijdens periodes met gunstige weersomstandigheden vertrokken er vanuit Genua, Pisa en Venetië regelmatig schepen met pelgrims of met bescheiden contingenten van kruisvaarders aan boord. Deze tientallen kleinere kruistochten, die men niet groot of spectaculair genoeg vond om een eigen nummer te krijgen, hadden soms meer effect dan de grootschalige expedities. Dat wordt enerzijds pijnlijk duidelijk in Willems evaluatie van de Tweede Kruistocht (XVII 9), voor hem het begin van de dreigende ondergang van het Koninkrijk, en anderzijds in zijn lovende woorden voor bepaalde kleine expedities, zoals die van 1153 ter ondersteuning van de belegering van Ascalon (XVII 24). Toch dragen niet alle kleine campagnes Willems goedkeuring weg, omdat de persoonlijke agenda van de aanvoerders niet altijd strookte met de reële belangen van Outremer.

Om de verwarring nog groter te maken, zijn vooral Franse en Duitse mediëvisten, zelfs binnen de traditionele canon, het nog oneens over de nummering. In Frankrijk telt men soms de tocht van Frederik II (1228-29), waarbij Jeruzalem tot 1244 weer in christelijk bezit kwam, niet mee, omdat heel deze expeditie verliep zonder wapengekletter. Bepaalde Duitse historici vinden dan weer dat de twee expedities van Lodewijk IX (1248-1250 en 1270) samen maar één nummer verdienen... Gelukkig gebruiken de meeste mediëvisten vandaag alleen nog de traditionele nummering van 1 tot 5. Bij de benamingen Eerste en Tweede Kruistocht in dit boek, moet de lezer zich dus wel realiseren dat talrijke niet genummerde kleinschalige expedities soms meer de titel 'kruistocht' verdienen dan de Tweede Kruistocht.

Het Koninkrijk Jeruzalem net voor en ten tijde van Willems carrière

De kroniek van Willem start bij de voorgeschiedenis en de voorbereidingen van de Eerste Kruistocht (ca. 1095) maar de inhoud is vooral gericht op een publiek van de jaren 1180, toen het Koninkrijk onder de constante druk van Saladin in elkaar dreigde te storten.

Tijdens en in de nasleep van de Eerste Kruistocht hebben westerse kruisvaarders vier kleine, onafhankelijke, feodaal gestructureerde staten opgericht: het Koninkrijk Jeruzalem (1099), het vorstendom Antiochië (1098) en de graafschappen Edessa (1098) en Tripoli (1102). De koning van Jeruzalem maakte bij gezamenlijke campagnes of in de diplomatieke rela-

ties met het westerse christendom, de paus en de keizer van Constantinopel wel aanspraak op het statuut van *primus inter pares*. Afhankelijk van de al dan niet sterke persoonlijkheid van de diverse leiders en van de wisselende politieke situatie was dit door Jeruzalem geclaimde prioritaire statuut zeker niet onbetwist.

Na de inname van Jeruzalem in 1099 keerden de meeste kruisvaarders zo vlug mogelijk terug naar huis. Slechts een minderheid opteerde ervoor om hun verdere leven uit te bouwen in Outremer. Dit gegeven, samen met de hoge kost van een pelgrimage, is een tegenindicatie voor het in het verleden vaak aangehaalde kruisvaartmotief van niet-eerstgeborenen en dus potentiële uitvallers uit het feodaal systeem. Leiders van de Eerste Kruistocht, zoals Bohemund van Tarente en Boudewijn van Boulogne, die zich ter plaatse settelden, waren waarschijnlijk geen *trendsetters* maar eerder uitzonderingen. Toch leverde ook de 'vervolgkruistocht' van 1101 nog enkele edelen op, die thuis geen toekomst zagen. Maar velen sneuvelden en zo leverde deze expeditie niet veel nieuwe *settlers* op. Wie het wel overleefde was Joscelin I van Courtenay, die in Outremer een zeer invloedrijke dynastie stichtte. Andere vooraanstaande deelnemers aan die kruistocht, maar wellicht niet met de intentie om te blijven, waren twee deserteurs van 1098 in Antiochië: Hugo van Vermandois, de broer van de Franse koning en graaf Stefan van Blois. Deze laatste was na zijn voortijdige thuiskomst prompt teruggestuurd door zijn pittige echtgenote Adèle, de dochter van Willem de Veroveraar. Uiteindelijk sneuvelden zij zoals zo velen, Hugo in 1101, bij Tarsus en Stefan in 1102 in de tweede slag bij Ramla.

Vrijwillige terugkeer van kruisvaarders werd zeker niet aangemoedigd, want het sterftcijfer onder de weerbare mannen lag hoog. De achterblijvende migranten en hun gezinnen werden dan ook voor de consolidatie van de veroveringen geconfronteerd met problematische uitdagingen: een chronisch gebrek aan permanent inzetbare troepen, de geïsoleerde geografische inplanting van de veroverde gebieden en een acute nood aan havens.

De eerste leiders van het Koninkrijk maakten bij de aanpak van deze heikele kwesties handig gebruik van twee opportuniteiten. De moslimwereld was tijdelijk enorm verzwakt: interne verdeeldheid, versnippering en belangenconflicten, voor een deel het gevolg van het recente overlijden van een aantal leiders.¹⁰ Daarnaast speelden ook de commerciële interesses van

¹⁰ Bij de Seltsjoeken stierven in 1092 vizier Nizam al-Moelk en sultan Malik Sjah.

In 1094 overleden de Fatimidische kalief van Egypte, al-Mustansir, zijn vizier Badr al-Jamali en de soennitische Abbasidische kalief van Bagdad, al-Muqtadi.

de handelssteden, Venetië, Genua en Pisa een belangrijke rol. Met de steun van deze Italiaanse partners kon het prille Koninkrijk Jeruzalem druppelsgewijs een aantal cruciale havens veroveren: allereerst Haifa en Jaffa (1100), vervolgens Akko (1104), Beiroet en Sidon (1110), Tyrus (1124) en ten slotte ook Ascalon (1153), het laatste bolwerk van het Egyptische Fatimidische kalifaat in Outremer. Weliswaar kostte dat een prijs in de vorm van uitgebreide privileges en lokale eigendomsrechten voor de Italianen. Maar het voortbestaan en de veiligheid van de kruisvaardersstaten was dat wel waard. De uitweg naar zee was van vitaal belang voor de verbinding met West-Europa en Constantinopel, de aanvoer van troepen en materialen en voor de handelsinkomsten van de kruisvaardersstaten.

De *founding fathers* en hun opvolgers schrokken er ook niet voor terug om wisselende bondgenootschappen af te sluiten met diverse, rivaliserende moslimkrijgsheren, zelfs tegen andere 'christelijke broeders'. Deze niet-ideologische maar eerder pragmatische opstelling en politiek van *divide et impera* zorgden ervoor dat de numeriek zwakke kruisvaarders toch vaste voet kregen in Outremer. Verder probeerden zij hun wankel militaire positie te versterken via een intens bouwprogramma. Her en der werden zwaar beveiligde en overvloedig van proviand en wapens voorziene burchten opgericht, van waaruit men heel de omgeving kon controleren en ook tol kon eisen van passerende handelskaravanen. Tevens zorgde de stichting van ridderorden, zoals de Tempeliers en de Hospitaalridders, voor een vast militair contingent en een permanente bezetting van deze burchten.

In 1144 ging het graafschap Edessa ten onder. De Tweede Kruistocht (1148) was initieel bedoeld als een reactie op dit verlies, maar de expeditie boekte weinig resultaten door onbekwaam leiderschap en belangenconflicten bij topfiguren en lokale leiders. Uiteindelijk verslechterde daardoor zelfs de positie van het Koninkrijk, terwijl de machtsbasis van Nur ad-Din, toenmalige topfiguur van de moslims, er gevoelig door versterkt werd. In de voorheen erg verdeelde moslimwereld waren inmiddels een aantal sterke krijgsheren opgedoken, die in de jihad een dankbare verantwoording vonden voor hun territoriale ambities. Tegelijkertijd zorgden zij ook voor meer interne eenheid, allereerst Zengi, de veroveraar van Edessa, maar vooral zijn zoon Nur ad-Din. Deze kon handig gebruik maken van de weinig doordachte aanval van de kruisvaarders op Damascus (1148) om deze voorheen dissidente stad ook onder zijn gezag te brengen.

Een positief element voor de kruisvaardersstaten in deze periode was de interne crisis in het Fatimidische kalifaat van Egypte. Koning Amalric

wilde daarvan profiteren en hoopte met de steun van Constantinopel Egypte in te palmen. Willem van Tyrus was actief betrokken bij de diplomatieke voorbereidingen van een gezamenlijke militaire campagne, maar uiteindelijk liep alles op een sisser uit en belandde Egypte in de handen van Saladin, de opvolger van Nur ad-Din.

Outremer bleef ook kampen met een constant tekort aan troepen. De ridderorden en de bijna jaarlijkse mini campagnes boden helaas geen oplossing voor een permanent verzekerde defensie van het Koninkrijk. Een tijd lang had Willem voor deze militaire versterking zijn hoop gesteld op Constantinopel. Maar inmiddels heerste in de jaren na de dood van Manuel I Comnenus (1180) ook daar een bestuurlijke crisis.

Als klap op de vuurpijl was er de opvolging van Amalric door Boudewijn IV (1174-1185), Amalrics zoon en privé leerling van Willem. Boudewijn was in zijn jeugd getroffen door lepra, wat zijn mentor Willem beweerde als eerste geconstateerd te hebben. Het wankele toekomstperspectief van de regering van deze op zich wellicht wel bekwame troonopvolger versterkte nog de inherente onenigheid en de belangenconflicten onder de baronnen van Outremer. Er vormden zich aan de top van de adel en in de entourage van de melaatse koning twee kampen. In het verleden werd deze clanvorming wel eens eenzijdig geïnterpreteerd als een typische uiting van het permanente conflict tussen *settlers* en *newcomers*. De christenen, die zich blijvend gevestigd hadden in Outremer, proefden van de oriëntaalse luxe en cultuur en hadden geleerd winstgevende compromissen en bestanden af te sluiten met hun moslimburen. Hun eerste prioriteiten waren vrede, zodat de handel kon gedijen, en het bewaren van een status quo en niet een heilige oorlog tegen de moslims. *Newcomers* uit het Westen hadden een andere agenda. Vaak waren zij alleen maar gekomen om heidenen en andersgelovigen te bestrijden en uit te roeien. Hoe welkom elke militaire westerse input ook was, toch stonden de ongecontroleerde acties van die nieuwelingen vaak haaks op de belangen van de autochtone christelijke leiders. De 'onchristelijke' levenswijze van de lokale elite was dan weer een permanente bron van ergernis voor de nieuwkomers.

Deze culturele tegenstellingen hebben ongetwijfeld voor heel wat complicaties gezorgd, niet alleen tijdens de regering van Boudewijn IV, maar ook eerder, bijvoorbeeld tijdens het co-koningschap Melisende-Fulco. Re-center onderzoek van o.a. Edbury (1993) heeft echter de invloed van de antithese tussen de gevestigde elite en de nieuwkomers met betrekking tot de regering van Boudewijn IV weer wat gerelativeerd. Misschien speelden

bij de interne tegenstellingen en de kampvorming aan de top nog meer de implicaties van een feodaal gestructureerde maatschappij. Koning Amalric was tweemaal in het huwelijk getreden. Uit zijn eerste huwelijk met Agnes van Courtenay, de dochter van de voormalige graaf van Edessa, kreeg hij drie kinderen, waaronder de latere troonopvolger, Boudewijn IV, en ook Sibylle, die nog een grote rol zou spelen bij latere troonopvolgingen. Op grond van canonieke argumenten maar vooral om politieke redenen werd dit huwelijk ontbonden. Amalric hertrouwde met Maria Comnena, een familielid van de keizer van Constantinopel en hij kreeg bij haar nog twee dochters. Agnes wilde hertrouwen met Hugo van Ibelin, een vooraanstaande edelman en 'jeugdliefde', maar deze overleed in 1169. De entourage en de feodale partners van beide adellijke families, de twee clans, Courtenay en Ibelin, wilden beide hun belangen veiligstellen in de labiele situatie van het Koninkrijk, dat hoe langer hoe meer leed onder de ziekte van de vorst. Daarnaast was men het ook oneens over de gewenste politiek tegenover Constantinopel en tegenover Saladin. Topfiguren van het ene kamp waren Raymond III van Tripoli, Balian van Ibelin en ... Willem van Tyrus. In het kamp van de koningin-moeder Agnes van Courtenay zaten ongetwijfeld Raynald van Châtillon, Guido van Lusignan en patriarch Heraclius.

De problemen van Outremer konden alleen nog opgelost worden door een gegarandeerde financiële en militaire hulp vanuit West-Europa of door een nieuwe grootschalige expeditie. Willem pleitte zeker niet voor een verbeterde heruitgave van de Tweede Kruistocht van 1148. Ook bepaalde kleinere expedities zorgden volgens hem voor *collateral damage*. Maar hij hoopte, onmiskenbaar en wellicht tegen beter weten in, dat de publicatie en verspreiding van zijn werk in West-Europa toch zou bijdragen tot meer begrip voor Outremer en een meer solide en permanente financiële ondersteuning, die het Koninkrijk in staat zou stellen om de eigen defensie te organiseren.